

Hanni Münzer

*Kan ik je
vertrouwen*

EEN MEESLEPEND VERHAAL OVER
LIEFDE EN VERRAAD IN OORLOGSTIJD

XANDER

ROMAN

Ook verschenen van Hanni Münzer bij Xander Uitgevers
In naam van mijn moeder (2015)

Hanni Münzer

Kan ik
je vertrouwen

Uitgegeven door Xander Uitgevers BV
Hamerstraat 3, 1021 JT Amsterdam

www.xanderuitgevers.nl

Oorspronkelijke titel: *Marlene*
Oorspronkelijke uitgever: Piper Verlag
Vertaling: Cora Kool & Renée Vink
Omslagontwerp: Sander Patelski
Omslagbeeld: Stephen Mulcahey/Trevillion Images & Erich Braun
Auteursfoto: Fotostudio Dörr
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

Copyright © 2016 Hanni Münzer
Copyright © 2018 voor de Nederlandse taal:
Xander Uitgevers BV, Amsterdam

Eerste druk 2018

ISBN 978 94 0160 789 6 | NUR 302

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen, dan kunt u contact opnemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Stil, de nacht is vol met sterren
en de vorst is bijtend hard.
Weet je nog hoe ik je leerde
hoe je een pistool vast moest houden.
Een meisje, een bontjas en een baret,
en een pistool stevig in haar hand,
een meisje met een fluwelen gezicht,
houdt de karavanen van de vijand tegen.
Gemikt, geschoten en geraakt,
heeft haar kleine pistool.
Een auto volgeladen met wapens,
gestuit heeft ze hem met een kogel.
De dag daarop het bos uit geglipt,
met sneeuwguirlandes om het haar,
gesterkt door een kleine overwinning
voor onze nieuwe, vrije generatie.*

Hirsh Glik (1922-1944)

*Opgedragen aan de verzetsstrijdsters van de Tweede Wereldoorlog.
Zij zijn heldinnen.*

Alleen wie de oorlog heeft meegemaakt, begrijpt de oorlog.

Marlene

Proloog

Het was een prachtige zomer, omhuld door geuren en herinneringen die voorgoed in haar geheugen gegrift stonden. Ze stond op de akker, midden onder het hooien, hoorde de krekels tjirpen, proefde het stof van de droge aarde op haar tong, baadde in het iriserende licht van de middagzon, voelde de gloed branden in haar nek, die haar oma 's avonds met een scherp ruikende zalf zou inwrijven, de zalf die ze ook voor haar paarden gebruikte.

Ze was zestien, het rook naar wilde bloemen en hooi en telkens als ze stiekem blikken wisselde met de zoon van de rentmeester, was ze aan een onbekend verlangen ten prooi. Ze legde iedere ontmoeting vast in haar dagboek. Er was iets nieuws in haar ontwaakt dat haar bloed deed zinderen.

Ze was jarig, en hoewel haar grootvader niet graag had dat ze samen met de knechts buiten was, hielp ze ook vandaag met het binnenhalen van het hooi. Ze hield van lichamelijk werk, als ze dat deed, voelde ze dat ze leefde en dicht bij de natuur en de mensen stond. Ze had jonge, sterke handen, kon er de wildste paarden mee temmen. Haar eeltplekken vervulden haar met trots. Ze maakte grappen met de mannen, rondtrekkende arbeidskrachten uit Polen en Duitsland zelf die zich als oogstwerkers verhuurden. Iedereen accepteerde haar evenzeer, niet omdat ze de kleindochter van de landheer was, maar omdat ze bijna net zo goed van aanpakken wist als zij, en zichzelf bij het werk nooit ontzag.

Aanvankelijk hoorde ze het motorgeronk van de auto niet, want de mannen hadden een oogstlied aangeheven. Pas door het geroep werd haar aandacht op nieuwkomers gericht. Ze schermde haar ogen tegen de zon af en zag hoe twee naderende gestalten zich aftekenden tegen het licht. Ze kende hen: het waren de plaatselijke gowleider Mettmann en zijn zoon Herbert. Met Herbert, die van haar leeftijd was, had ze samen op de dorpsschool gezeten.

‘Ik geloofde het niet toen mijn zoon het zei, freule von Dürkheim,’ sputterde Herberts vader nog voordat hij helemaal bij haar was. ‘Maar u geeft zich inderdaad af met dat Poolse Jodengespuis!’

Ze begreep niet waarom hij zo verontwaardigd was. ‘We zijn aan het werk, wat is daar nou verkeerd aan?’

Ze bekeek de dikke man in het lelijke uniform die ze al sinds haar kindertijd kende. Paul Mettmann bezat de kruidenierszaak in het dorp, en hij en zijn vrouw hadden haar toen ze nog klein was bij ieder bezoek iets lekkers toegestopt. De kruidenier was destijds altijd een grappenmaker geweest en had haar bij elke ontmoeting in haar wang geknepen. Hij had erom bekendgestaan dat hij nooit een gelegenheid voorbij liet gaan om iets te vieren.

De nieuwe politiek die hij tegenwoordig aanhing, leek een compleet ander mens van hem te hebben gemaakt; ze herkende de eens zo goedlachse man niet meer. Met een harde en barse stem maakte hij nu te pas en te onpas betweterige opmerkingen die bijna niemand in het dorp boeiden, omdat ze baron von Dürkheim ook niet boeiden. Voor de gewone dorpelingen van het Brandenburgse Levkojen was haar grootvader nog steeds de maat aller dingen. Ze lieten Mettmann kletsen. Die verhief daardoor des te harder zijn stem, want hij wilde per slot van rekening dat er naar hem werd geluisterd. Zelfs zijn manier van lachen was veranderd, de vroegere hartelijkheid was eruit verdwenen, alsof lachen niet bij zijn positie paste.

Ook zijn vrouw was een ander mens geworden. Ze had een geknepen gezicht gekregen en haar glimlach was mechanisch, een soort ze-nuwtrekje in haar gezicht, in plaats van het bewijs van hoffelijkheid dat ze haar, Anna von Dürkheim, de kleindochter van de baron, verschuldigd was. Telkens als de vrouw van de kruidenier haar nu tegenkwam, keek ze Anna aan alsof ze op de hoogte was van een schandaal waarover ze zich uitsluitend inwendig kon opwinden, omdat ze er niets tegen kon doen. Wanneer was die vrouw vergeten wat vreugde was, wat lachen en leven inhielden? Haar zoon Herbert was tenminste zichzelf gebleven, hij was altijd al een beetje onnozel geweest.

Maar niet alleen de kruidenier en zijn vrouw veranderden, ook zijzelf: op die dag in juli 1935 was haar politieke geweten ontwaakt. De tijd van de onschuld was voorbij.

DEEL I

Heden

I

Krakau-Kazimierz, december 2012

‘Ben je wakker?’

Marlene schrok op. Voor haar bureau stond Oliwia met de postmap van die dag. Ze had haar niet horen binnenkomen, hoewel de oude houten vloer kraakte als een gewonde boom. Ze had een paar seconden nodig om weer bij haar positieven te komen. Sinds ze haar biografie aan het schrijven was, overkwam het haar wel vaker dat alles om haar heen wegviel. Eigenlijk had ze maar heel even haar ogen willen sluiten om zich wat rust te gunnen.

‘Ben jij het, Oliwia,’ zei ze, alsof dat een opluchting was. Ze streek werktuigelijk haar zilveren haar glad. Haar losjes opgestoken haren wekten enigszins de indruk dat ze geen tijd had gehad er een kam door te halen en gaven haar tegelijkertijd iets meisjesachtigs. ‘Ik was toch al klaar.’ Ze pakte een vulpen, ondertekende een document en sloeg het vloeiboek dicht dat Oliwia die morgen had klaargelegd. ‘Ziezo. De rest laat ik liggen tot vanmiddag.’ Ze deed haar bril af, die aan een kettinkje om haar hals hing, en masseerde haar neusbrug.

‘Misschien dit nog,’ antwoordde Oliwia, haalde een vel papier uit een envelop en reikte het haar aan.

Marlene, voor wie de letters zonder bril alleen maar vage rupsen waren, keek naar haar op. ‘Oliwia, je bent een slavendrijfster. Gun je een oude vrouw zelfs geen korte pauze?’

‘Eigen schuld. Je hebt me ingehuurd om orde in je chaos te brengen,’ kaatste die terug, niet onder de indruk.

‘Chaos, welke chaos?’ pruttelde Marlene. ‘En wat is dit in vredesnaam?’ Ze zette haar bril weer op. ‘Een aanvraag voor een interview met de Duitse *Zeitspiegel*? Alweer?’ vroeg ze verbaasd.

‘Het vorige is volgens mijn lijstje bijna drie jaar geleden.’

‘Ja, weet ik. Ik ging er alleen van uit dat ik er na alle ophef van destijds eindelijk vanaf was.’

‘Ja, je geharnaste brief aan de hoofdredactie staat me nog goed voor de geest. Je werd verkeerd geciteerd, toch?’

‘Dat niet alleen. De titel alleen al: “De laatste diva!” Waar slaat dat nou op? Eerst stellen ze vragen over de hedendaagse politiek, en als mijn antwoorden hun niet zinnen, laten ze die óf weg, óf ze rukken zinnen uit hun verband. Voor die figuren ben ik een soort Cassandra. Bah.’ Marlene maakte een wegwerpgebaar. ‘Het is ook overal hetzelfde liedje, ze zijn daar zo langzamerhand dermate politiek correct dat ze donsveertjes schijten. Het zit me tot hier. Iedereen wauwelt alleen nog maar na wat politiek opportuun is, het lijkt wel of geen mens zich meer voor de waarheid interesseert. Weet je nog hoe ze geen spaan van me heel lieten toen mijn huwelijksakte boven water was gekomen? Niemand had belangstelling voor de achtergronden van die bruiloft, het ging ze alleen maar om de vette krantenkoppen. Ze maakten me voor nazibruid uit.’

‘Wind je niet zo op, denk aan je bloeddruk,’ was de reactie van Oliwia, alsof ze dat soort litanieën al vaker had moeten aanhoren.

‘Aha!’ riep Marlene, terwijl ze na lezing strijdustig met het papier wapperde. ‘Waait de wind uit die hoek! Ze hebben er lucht van gekregen dat ik met mijn biografie bezig ben. Wedden dat ze dat van Jolanta’s kleindochter hebben? Inhalige kleine kapitalist die ze is... Moet je deze achterbakse vraag eens horen, ze willen me weer bij mijn feministische ballen pakken: ‘Kunt u zich ook voorstellen dat u een roman uitsluitend vanuit de visie van een man zou schrijven?’

Heimelijk meesmulde Oliwia. Ze wist wel dat Marlene in de clinch lag met haar piepjonge agente, die ze uitsluitend als ‘Jolanta’s kleindochter’ aanduidde. Jolanta Uphoff was bijna zestig jaar Marlenes artistiek agent geweest en na haar dood, nu zes jaar geleden, had haar kleindochter Severine de zaken van haar overgenomen. Zij was van 1984, en Marlene nam het haar nog altijd kwalijk dat ze haar ‘onder dwang gedigitaliseerd’ had, zoals ze het noemde. Haar oude maatje Jolanta had het meeste nog letterlijk handmatig gedaan, achteraf gezien een topprestatie. Jolanta had een fenomenaal geheugen gehad. Ook Marlenes reactie toen ze op de tweede dag na ‘Severines machts-

overname' – nog zo'n scherpe opmerking van haar – de pas geïnstal-
leerde toetsentelefoon had ontdekt, was Oliwia bijgebleven. 'Wat is
dat?' had ze Severine gevraagd met een stem alsof er midden in de
oceaan een zeebeving op til was.

'Daar spaar je een massa tijd mee uit, alle belangrijke nummers zijn
erin opgeslagen, zodat je ze met één druk op de knop kunt bellen. Je
hoeft alleen maar de 1 in te toetsen, en dan heb je mij al aan de lijn.'
Severine straalde het zelfbewustzijn uit van jonge mensen die denken
dat de toekomst maakbaar is. Voor hun generatie was de onbereken-
baarheid van het lot nog een te verwaarlozen factor.

'Zo zo. Ik hoef dus alleen nog op een knop te drukken om tijd uit
te sparen?' Oliwia zag de bui al hangen, en die zou zo meteen boven
Severines hoofd losbarsten. Om het niet uit te proesten perste ze haar
lippen stevig op elkaar. Hier moest de jonge vrouw alleen doorheen.
Ook zijzelf had al een aantal donderbuien van Marlene over zich heen
gekregen.

'En als ik nou eens geen tijd wil besparen, Severine?' begon Marlene,
nog steeds gevaarlijk kalm. 'Als ik er met alle zintuigen van wil genie-
ten? We jakkeren tegenwoordig maar door, alles moet van rits-rats,
hupsakee, schiet op. Maar waarom eigenlijk? Om met de tijd die we
hebben bespaard nog meer tijd te besparen? Wanneer lassen we eens
een keer een adempauze in? We gaan zo hard dat we onszelf straks
nog voorbijlopen! En daarbij vergeten we helemaal wat leven is. Ik
wil geen sneltoets, ik wil rustig en op mijn gemak kunnen bellen. Dus
weg met dat ding!' Marlene had de telefoon gegrepen en de kabel er
met een harde ruk uit getrokken. 'Hier, neem dat tijdbesparende rot-
ding maar weer mee. En nu wil ik mijn oude telefoon terug!'

'Maar die heb ik al weggedaan,' protesteerde Severine dapper.

'Wat heb je gedaan?' Marlene was half overeind gekomen. 'Dan
stel ik voor dat je óf heel diep in het vuilnis graaft, óf me vandaag nog
precies hetzelfde model bezorgt.'

'Maar een telefoon met een kiesschijf is toch nauwelijks meer te krij-
gen?' Severine klonk al minder energiek.

'Als dat zo is, kun je er maar beter meteen naar op zoek gaan, hè?'

Het was oorspronkelijk Severines suggestie geweest dat Oliwia Marlene
als privésecretaresse zou bijstaan. Per slot van rekening woonde ze in

hetzelfde huis en beschikte ze over een onuitputtelijk geduld – een eigenschap die bij Marlene absoluut een vereiste was. Het tijdstip had niet beter gekozen kunnen zijn, omdat haar dochter Klaudia net aan een opleiding was begonnen. ‘Misschien moet je toch maar een Facebook-account aanmaken, of een blog? Dan kun je schrijven wat je wilt. Jouw visie op de dingen geven,’ stelde Oliwia nu aan Marlene voor.

‘Ik, *online?*’ Marlene spugde het woord bijna uit. ‘Zodat ze me kunnen bespioneren? Nooit van zijn leven. Hoe vaak is mijn stichting al niet door die cyberfascisten aangevallen sinds we online zijn? Hebben ze zelfs niet een keer alle bestanden gewist? Als ik Jolanta’s kaartenbak niet had bewaard, zouden we ook de adressen zijn kwijtgeraakt. Nee, dank je. Ik schrijf mijn biografie en die komt toch wel op internet, via dat elektrische boek. Zegt Jolanta’s kleindochter. Mij best. Dan wordt er misschien eens naar me geluisterd. Deze wereld is een gekkenhuis geworden, misschien nog gekker dan toen. Toen wist je tenminste wie de vijand was. Tegenwoordig wisselen de bondgenootschappen voortdurend volgens het motto: de vijand van mijn vijand is mijn vriend. Vandaag de een, morgen de ander, en overmorgen begint alles van voren af aan. Je zou haast duizelig worden van al dat boompje verwisselen. De wereld wordt met een aanloop de afgrond in gestuurd en alweer kijken ze allemaal weg. Het is dezelfde appeasementpolitiek als tachtig jaar geleden. Ik kijk er met afgrijzen naar. Maar zolang de wereldwijde wapenindustrie maar floreert en de tanks rollen.’ Marlene had zich tot razernij opgewerkt, en ze wist het zelf. Haar hand tastte naar de ketting om haar hals en haar betoverende oude gezicht kreeg een weemoedige uitdrukking, alsof ze terughadacht aan iets uit het verre verleden dat haar tegelijkertijd angst en hoop inboezemde. Ze leunde naar achteren en gaf eventjes aan haar vermoeidheid toe, die minder uit haar hoge leeftijd dan uit haar bezorgdheid om de toekomst van de mensheid voortkwam. Voornamelijk tegen zichzelf zei ze: ‘Soms vraag ik me af waarvoor we destijds hebben gevochten.’

Oliwia sloot nu zelf even haar ogen. Haar bazin had de laatste tijd wel vaker van die opwellingen waarbij ze zich steeds drukker maakte om de wereld. Soms verdacht Oliwia haar ervan heden en verleden door elkaar te halen. Ze moest haar weer bij de les zien te krijgen en

kwam terug op het interviewverzoek. ‘En? Kun je je voorstellen dat je een roman volledig vanuit het gezichtspunt van mannen schrijft?’

‘Geen denken aan!’ Marlene ging rechtop zitten en Oliwia zag een uiterst waakzame blik uit felblauwe ogen op zich gericht. ‘Maar ik zou me kunnen voorstellen dat ik er een uit het gezichtspunt van God zou schrijven. De eerste zin zou luiden: “Sinds ik de mens heb geschapen, vraag ik me af door welke duivel ik destijds bezeten was.”’

‘Ja, misschien had mijn naamgenoot destijds die ark niet moeten bouwen,’ klonk een mannenstem.

‘Noah!’ riep Marlene, en haar gezichtsuitdrukking verzachtte onmiddellijk. ‘Sinds wanneer ben je terug?’

‘Ik ben er net.’ De man kwam dichterbij en boog zich naar voren om haar een kus te geven. ‘Dag mama.’

‘Waarom heb je me niet verteld dat Noah terug was?’ vroeg Marlene verwijtend aan Oliwia.

Haar secretaresse, die tevens haar schoondochter was, keek Noah aan en glimlachte. ‘Omdat hij je wilde verrassen.’

‘Ik hoor zojuist van Frantisek dat onze Amerikaanse gasten een dag later komen dan gepland,’ zei Noah, terwijl hij zichzelf koffie inschonk uit de kan die al klaarstond.

‘Dat klopt. En overmorgen komt Trudi’s jonge vriendin Penelope uit München er ook nog bij.’

Noah trok vragend een wenkbrauw op. ‘Penelope? Moet ik die kennen?’

‘Nee.’ Marlene zuchtte. ‘Een tragische geschiedenis: Trudi’s vriendin heeft door een ongeluk haar zoontje verloren. Hij was pas vijf. Ze was er volkomen kapot van en Trudi heeft haar onder haar vleugels genomen. Ze heeft blijkbaar veel vertrouwen in mijn therapeutische vermogens. Ze heeft me gevraagd de jonge moeder over haar trauma heen te helpen.’

‘En hoe had ze zich dat voorgesteld?’ Noah keek alsof hij bepaald niet overtuigd was van de therapeutisch vermogens van zijn moeder. Dat kwam hem op een afkeurende blik van haar te staan.

‘Ze wil graag van me horen hoe Trudi en ik de oorlog destijds hebben overleefd.’

‘Ik snap het.’ Noah knikte ernstig. Hij nam een slok en keek haar

over de rand van zijn kopje aan. ‘Wil je nog steeds dat ik me vanwege onze Amerikaanse gasten enigszins op de achtergrond houd?’

‘Ja, ik wil vooral de oude professor ontzien wanneer ik hem op alles voorbereid. Uit consideratie met zijn zus Deborah heb ik Wolfgang nooit helemaal op de hoogte gebracht van wat er destijds is gebeurd. Maar nu ze dood is, kan ik niet langer zwijgen.’

2

‘Waarom heb je me niet eerder gewekt?’

‘Ook goeiemorgen,’ zei Oliwia, terwijl ze de gordijnen opentrok. Meteen stroomde er een brede streep heldere winterzon over Marlene heen. Die zat rechtop in bed en hield haar schoondochter beschuldigend de wekker voor.

‘Hoe gaat het vandaag met je been?’ vroeg die, zonder op Marlenes vraag in te gaan. Ze pakte het ontbijtblad van de ladekast en zette het voor Marlene op het bed neer.

‘Vraag dat maar aan het been zelf,’ gromde Marlene slechtgehu-meurd, terwijl ze het deksel van de zilveren kan tilde en erin gluurde alsof ze er iets anders dan koffie in verwachtte aan te treffen.

Oliwia onderdrukte een grijns. ‘Zo erg? Moet ik het inwrijven, of een warm bad voor je maken?’

‘Later misschien. Is die koffie sterk genoeg?’

‘Maak je geen zorgen, Olga is de scheut ochtendcognac echt niet vergeten. Al vergeet ze verder alles...’ Het klonk berustend.

‘Ze is bijna negentig, lieverd. Dus praat niet zo respectloos over haar.’

‘Tja, slecht voorbeeld doet slecht volgen,’ merkte Oliwia droogjes op, terwijl ze door de slaapkamer zwenkte, daarbij een half dozijn katten opjoeg en willekeurig rondgestrooide spullen opraapte. ‘Bij jou ziet het er net zo verschrikkelijk uit als in Klaudia’s kamer.’

‘De kamer van een zestienjarige moet er zo uitzien, anders zou ik me in jouw plaats als moeder grote zorgen maken. Trouwens, waar hangt ze eigenlijk uit?’

‘Het is vrijdagmorgen, een doodgewone schooldag.’ Oliwia keek haar schoonmoeder onderzoekend aan.

Die zag haar vragende blik. ‘Al goed, kijk me niet aan alsof je dokter

Wiczorek bent. Ik lijd niet aan alzheimer, ik heb momenteel gewoon veel aan mijn hoofd. Bovendien wil ik mijn boek af zien te krijgen.’

‘Daarom had ik je ook laten slapen. Noah zei dat er om vier uur vanmorgen nog licht bij je brandde.’

‘Mijn zoon heeft blijkbaar een zwakke blaas.’

‘En jij hebt pijn aan je been, dat merk ik aan je humeur.’ Oliwia’s rechterwenkbrauw was een tikje omhooggegaan.

‘Ja, al goed, je hebt gelijk. Het komt door dat verdomde been. Ik weet niet waarom ik er juist de laatste tijd weer zoveel last van heb. Ik had er jaren nauwelijks iets van gemerkt. Mijn oude botten zullen me wel definitief in de steek laten. En dat terwijl die verwonding binnenkort van zeventig jaar geleden dateert.’

‘Het komt door de kou, *matka*. De winter is dit jaar te vroeg begonnen.’

‘Noem me alsjeblieft geen mama, dan voel ik me meteen nog veel ouder.’ Met getuitede lippen vergunde Marlene zich een slok uit haar kopje.

‘Ik ken niemand die zo jong is als jij, *matka*,’ zei Oliwia mild.

‘Dat heb je al gezegd. Waar is Noah? Al weg?’

‘Ja, hij is vanmorgen in alle vroegte naar Warschau vertrokken. Hij spreekt daar voor de Poolse Industriebond.’

‘Nou ja, dan kan ik alleen maar hopen dat die rotzakken hun chequeboek trekken en geld vrijmaken voor mijn stichting. Jammer dat ik niet meer kan reizen zoals vroeger, die lui had ik dolgraag een slecht geweten bezorgd. Hoe gaat het met mijn bezoek? Zijn ze al allemaal wakker?’

‘Die zijn allang met Frantisek aan het sightseeën, ook de oude professor Berchinger. Ze beginnen met de Grote Markt en de Mariakerk, en later gaan ze nog naar het Planty Park. Zoals jij het ze gisteravond hebt aanbevolen.’

‘Ach ja, de Grote Markt. Rynek Główny.’ Marlene sprak de Poolse woorden extra teder uit. Ze sloot haar ogen om kortstondig in haar herinneringen op te gaan. Ondertussen ging Oliwia door met opsommen: ‘Ze lunchen buiten de deur en komen na de rondwandeling door het park tegen drie uur terug. Daarna wordt er hier koffiedronken en dan...’

‘Dan is het tijd om ze mijn verhaal te vertellen,’ vulde Marlene aan. Ze had haar ogen weer geopend en keerde zich met een afstandelijke blik naar het raam toe, alsof ze verwachtte achter de ruit de verschrikkelijke oorlogszomer van 1944 te zien.